

Het kerkinterieur

IN DE NEGENTIENDE-EEUWSE SCHILDERKUNST *Jim van der Meer Mohr*

>> ANTHONIE DE LORME
(1620-1673/6),
*INTERIEUR VAN DE LAURENS-
KERK TE ROTTERDAM MET
HET GRAFMONUMENT VAN
WITTE DE WITH, 1667.*
OLIEVERF OP DOEK,
116x101 CM (JOHNNY
VAN HAEFTEN, LONDEN)

De negentiende eeuw laat zich in de kunst ook wel typeren als de eeuw van de neostijlen. Kunstenaars en architecten grijpen terug op voorbeelden uit vorige eeuwen, waardoor een vorm van eclecticisme ontstaat zoals wij dat niet eerder hebben gezien. In de schilderkunst van voor circa 1870 zien wij dat veel Nederlandse kunstenaars teruggrijpen naar voorbeelden uit de zeventiende eeuw. Een genre dat in de negentiende eeuw grote populariteit genoot, is het kerkinterieur. In deze aflevering van de serie over negentiende-eeuwse kunst is te lezen dat ook hier de meesters uit onze Gouden eeuw als voorbeeld dienen.

De grote exponent van het kerkinterieur als zelfstandig genre in de negentiende eeuw is zonder twijfel Johannes Bosboom (1817-1891). Hij is als het ware de voorman van het groepje kunstenaars als Jan Jacob Schenkel (1829-1900), Jan Baptist Tetar van Elven (1805-1889), Johannes Cornelis van der Meer Mohr (1821-1876), Johannes Antonie Balthasar Stroebel (1821-1905) en tot een zekere hoogte George Gillis Haanen (1807-1879) die zich op het schilderen van het kerkinterieur ging toeleggen. Zij lieten zich inspireren door grote zeventiende-eeuwse meesters van het kerkinterieur als Emmanuel de Witte (1617-1692), Gerard Houckgeest (1660-1661) en Anthonie De Lorme (1620-1673/6).

Gedetailleerd

Een fraai voorbeeld van een zeventiende-eeuws kerkinterieur dat als inspiratie gediend zou kunnen hebben is het 1667 gedateerde schilderij van Anthonie de Lorme, dat de Rotterdamse Laurenskerk met het graf van admiraal Witte de With weergeeft. Dit stuk bevindt zich momenteel bij de Londense kunsthandel Johnny van Haften. Zeer gedetailleerd zien wij het grafmonument van de admiraal afgebeeld. In bewondering staat een groepje voor het monument. Geestig detail op de voorgrond is de hond die zijn poot licht tegen een pilaar.

Wij zullen zien dat ook de negentiende-eeuwse kunstenaars dergelijke grafmonumenten met veel oog voor detail weergeven.

De in Den Haag geboren Johannes Bosboom woonde met zijn ouders op de Dunne Bierkade naast de vooral in stadsgezichten gespecialiseerde kunstschilder Bart van Hove. Het contact met deze buurman wekte zijn belangstelling voor de schilderkunst. Van Hove gaf Bosboom zijn eerste lessen en in 1831 schreef Bosboom zich in als leerling aan de 's-Gravenhaagsche Teekenacademie, de voorloper van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten. Van Hove werd in deze periode een van de belangrijkste docenten aan de Teekenacademie. In 1835 verliet Bosboom de Teekenacademie. Bosboom koos het kerkinterieur als genre waarin hij zich ging specialiseren. In zijn lange werkzame leven liet hij een enorme productie na van dergelijke schilderijen in heel Nederland en daarnaast van synagoge-interieurs in binnen en buitenland; ook maakte hij stads- en dorpsgezichten, maritieme

DE TOMBE OP BOSBOOMS INTERIEUR VAN DE NIEUWE KERK IN DELFT STAAT IN WERKELIJKHEID IN DE GROTE KERK VAN BREDA.

werken en beeltenissen van kloosters en monniken. Bosboom stoffeerde zijn kerken veelal met figuren in zeventiende-eeuwse kledij. Al vroeg, voor het eerst in 1833, nam hij deel aan de tentoonstellingen voor levende meesters, waar ook andere eigentijdse kunstenaars waaronder Van der Meer Mohr veel werk toonden. Op de tentoonstelling in Den Haag in 1839 zond Bosboom het *Gezigt in de oude Kerk te Delft, op de graftombe van de Lt. Admiraal Tromp*. In. Op deze aquarel zien wij twee volwassenen en een kind staan bij het monument van Tromp. De positionering van het monument is echter niet conform de werkelijke situatie. In 1843 toont Bosboom in Den Haag een interieur van de St. Jacobskerk in Antwerpen en in 1845 eveneens in Den Haag een interieur van de St. Bavo in Haarlem dat uit 1845 dateert.

Fictief

De in Den Haag geboren Van der Meer Mohr vestigde zich na een leerschool op de 'eerste afdeling Gravenhaagsche Teekenacademie' – waar hij onder andere in de klas zat bij Johannes Weissenbruch, Alexander Hugo Bakker Korff en Petrus Gerardus Vertin – als kunstenaar in Den Haag.

In 1853 trouwde hij met zijn volle nicht Elisabeth Christina van der Meer Mohr (1828-1865), waarna hij naar Antwerpen en later Maastricht verhuisde. Aangezien het schilderen hem niet voldoende inkomen verschaftte, werd hij in Maastricht ook tekenleraar aan het Koninklijk Athenaeum en was korte tijd actief als fotograaf. In 1865 vestigde hij zich in Middelburg, waar hij leraar tekenen werd aan de in dat jaar geopende Rijks Hogere Burger School.

Van der Meer Mohr is vooral bekend geworden om zijn vaak zeer gedetailleerde interieurvoorstellingen. Hoewel hij voor zover wij weten niet in de leer is geweest bij zijn stadsgenoot Johannes Bosboom, is hij ontegenzeggelijk door hem beïnvloed. Op de tentoonstelling van 1839 heeft Van der Meer Mohr ook een werk ingezonden. Ongetwijfeld zal hij dus het stuk van Bosboom hebben gezien. Het is heel goed mogelijk dat Van der Meer Mohr zich bij zijn keuze voor het *Interieur met het grafmonument van Maarten*

Harpertszn. Tromp uit 1843 heeft laten leiden door het stuk van Bosboom. Op een manier die vergelijkbaar is met De Lorme zien wij een kerkinterieur met prominent het grafmonument van een andere admiraal, namelijk Maarten Harpertszn. Tromp. Figuren in zeventiende-eeuwse kledij staan ervoor te mijmeren. De compositie van het geheel is echter fictief. Het monument staat in werkelijkheid niet zo in de Oude Kerk van Delft, terwijl ook de kerk zelf niet lijkt op die van Delft.

Overigens nam ook Bosboom het niet altijd even nauw met de werkelijkheid. Dit zagen we al bij de aquarel met het monument van Tromp. In 1843 schilderde hij een *Interieur van de Nieuwe Kerk te Delft met twee figuren bij een graftombe*. Deze tombe staat in werkelijkheid in de Grote Kerk van Breda.

Graftombes

Voorstellingen van figuren bij een graftombe zien we in deze periode overigens wel vaker. In het Amsterdamse Historisch Museum is een fraai schilderij te zien uit 1832 van de hand van Hendrik Beukelaer, waarop

JOHANNES BOSBOOM
(1817-1891),

NIEUWE KERK TE DELFT.

OLIEVERF OP PANEEL,

70,3x55,8 CM (FOTO SOTHEBY'S)

<< JOHANNES BOSBOOM
(1817-1891),

KERKINTERIEUR MET HET MONUMENT

VAN ADMIRAAL MAARTEN

HARPERTSZN. TROMP, 1839.

AQUAREL, 28x36 CM

(FOTO RIJKBUREAU VOOR KUNST)

HISTORISCHE DOCUMENTATIE,

DEN HAAG)

<< JOHANNES CORNELIS

VAN DER MEER MOHR

(1821-1876), *KERKINTERIEUR MET*

HET GRAFMONUMENT VAN MAARTEN

HARPERTSZN. TROMP, 1843.

OLIEVERF OP DOEK, 80x65 CM

(PARTICULIERE COLLECTIE)

de zeeheld Van Speyk voor het graf van zijn illustere voorganger De Ruyter staat. Een absoluut hoogtepunt in dit opzicht is *Het koor van Onze Lieve Vrouwenkerk in Breda met het grafmonument van Engelbert II van Nassau*, dat Bosboom in 1843 schilderde en wat zich nu in de collectie van het Rijksmuseum bevindt. Ook hier staan figuren in bewondering bij de tombe.

Een ander, zeer fraai voorbeeld van het werk van J.C. van der Meer Mohr is zijn *Grote of O.L.V. Kerk te Dordrecht*. Met een groot oog voor detail gaf de kunstenaar de karakteristieke koorbanken weer. Waar hij werkelijkheid en fictie in het schilderij met Tromp dooreen liet lopen, is de kunstenaar hier wel redelijk waarheidsgetrouw te werk gegaan.

Zoals kunstenaars wel vaker deden, beeldden zij enkele voorstellingen meerdere malen uit. Zo ook Mohr, die de Grote Kerk in ieder geval twee keer in olieverf heeft geschilderd. De bekendste versie maakt deel uit van het zogenaamde Artigeschenk uit 1874. In dat jaar hebben leden van het Amsterdamse genootschap Arti et Amicitiae koning Willem III ter gelegenheid van diens 25-jarig koningschap een achttal lijsten cadeau gedaan, waarin op identieke grootte schilderijen zijn gevat die door de leden zijn vervaardigd.

Zeventiende-eeuwse kledij

Ook een navolger van Bosboom is Jan Jacob Schenkel. Schenkel is op 7 februari 1829 in Amsterdam geboren en heeft daar tot zijn dood op 16 juli 1900 gewerkt. Van zijn hand zijn naast kerkinterieurs ook enkele stadsgezichten bekend. Het hier afgebeelde schilderij toont ons het *Interieur van de Oude Kerk te Amsterdam*, en te zien is dat ook Schenkel de kerk stoffeert met figuren in zeventiende-eeuwse kledij.

Jan Baptist Tetar van Elven is van dit groepje de enige die zijn opleiding in België heeft gehad en niet in Nederland. Hij studeerde eerst aan de Antwerpse Academie en vervolgens nog vier jaar in Brussel. In 1834 werd hij benoemd tot directeur van de tekenafdeling van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen in zijn geboortestad Amsterdam. Later, in 1877 zou hij nog voor drie jaar naar Parijs vertrekken om zich vervolgens in Voorschoten te vestigen. Daar is hij in 1889 overleden. De familie Tetar van Elven was zeer artistiek. Jan Baptists broer Paul was eveneens kunstschilder en zijn andere broer Martinus Gerardus

architect, terwijl zijn twee zonen Pierre en Josef ook naam zouden maken als kunstschilder. In Delft is het voormalige woonhuis van Paul Tetar van Elven ingericht als museum voor deze kunstenaar.

Jan Baptist Tetar van Elven schilderde het kerkinterieur eveneens in de trant van de zeventiende-eeuwse meesters en stoffeerde zijn schilderijen met figuren in zeventiende-eeuwse kledij. Op het hier afgebeelde schilderij staan twee heren in gesprek bij een graf-tombe in een kerk.

Het werk van G.G. Haanen tenslotte past ook helemaal in deze stijl. Van hem zijn echter relatief weinig kerkinterieurs bekend. Hij heeft veel in het buitenland gewerkt en schilderde vooral landschappen, stadsgezichten, avondstemmingen en interieurs bij kaars- en lamplicht. Het kerkinterieur is nog steeds een populair genre. Op veilingen doen de schilderijen van Bosboom het doorgaans goed. De andere, hier behandelde kunstenaars zijn wat zeldzamer, maar voor niet al te hoge bedragen te krijgen.

Jim van der Meer Mohr is kunsthistoricus en werkzaam als freelance Fine Art Consultant. <

JAN BAPTIST TETAR VAN ELVEN
(1805-1889),
KERKINTERIEUR.
OLIEVERF OP PANEEL,
27x24,5 CM
(FOTO SOTHEBY'S)

<< JOHANNES CORNELIS VAN
DER MEER MOHR (1821-1876)
*INTERIEUR VAN DE GROTE OF
O.L.V. KERK TE DORDRECHT*.
OLIEVERF OP PANEEL, 29x37 CM
(PARTICULIERE COLLECTIE)

<< JAN JACOB SCHENKEL
(1824-1900), *KERKINTERIEUR*.
OLIEVERF OP PANEEL,
49,5x63 CM (KUNSTHANDEL
SIMONIS & BUUNK, EDE)